

Igen nehéz feladat előtt állunk, amikor a Wittman-életműről - még ha igen töredékesen is - képet próbálunk adni. Közéleti tevékenysége nagyjából ismert, mintahogy az a munkásság is, melyet egyetemünkön, egyetemünkért végzett, úgy is, mint a Bölcsészettudományi Kar dékánja. Az itt következő lapokon munkásságának egy-egy területét kívánjuk fölvilágitani, a teljesség igénye nélkül, hiszen közéleti tevékenységének részletes bemutatására szüknek bizonyulnának e kiadvány keretei. Közlünk itt dokumentumokat, volt diákjainak megemlékezéseit, műveiről írt külföldi recenziókat; s tesszük mindent a valóban szerény céllal, hogy egyetemünk diáksága, azok, akik már nem ismerhették őt, adalékokat kapjanak arról a Wittman-életműről, amelynek feldolgozása még a jövő feladata. Következzenek elsőként tanítványainak szavai:

VARGA ILONA egyetemi adjunktus.

Wittman Tibor nevét akkor hallottam először, amikor 1954-ben a Lenin Intézet hallgatójaként Petrák Katalinnak arról panaszkoztunk a szemináriumon, hogy nem győzzük az olvasnivalót. Miért siránkoznak? - kérdezte Petrák Katalin - most beszélgettünk Wittman elvtárssal, hogy ha napi 2-3 könyvet elolvas az ember, akkor sem képes megfelelően tájékozódni a szakirodalomban.

Felfigyeltünk erre a nagyvonalúságra, mi szegény hallgatók, akik a napi foglalkozások és a kötelező olvasmányok súlya alatt alig tudtunk körülnézni a világban. Így a Wittman-előadásokat kezdetől nagy érdeklődés kísérte.

Az egyetemi évek alatt sok előadóval találkozik a hallgatóság, akik tudásukkal, egyéniségükkel egy életre nyomot hagynak a leendő pedagógusokban. Wittman olyan tanár volt, akinek hatása alól nem lehetett kivonni magunkat a foglalkozásokon. Előadásai sokféle szálból összefonva bontakoztatták ki a konkrét történelmi szituációt. Mindenkit magával ragadott, amikor kedves témáját, az árforradalmat és az eredeti tőkefelhalmozást sokféle összefüggésében bemutatta. A politikai gazdaságtan elvont tételei előadása nyomán megteltek élettél, és a történelem egyetemes összefüggései feltáruultak előttünk.

Akik ezeket az intellektuális élményt jelentő előadásokat hallgatták, az ő szemével látják és láttatják a történelmi sorsfordu-

lók meghatározó mozzanatait és így Wittman professzornak nemcsak az írásai, hanem előadásai is generációkon keresztül hatnak...

HORVÁTH ISTVÁN KÁROLYNÉ

... Olyan tudós-tanár atmoszférát teremtett maga körül, hogy ha valahol megjelent, rá kellett figyelni, észre kellett venni, nem lehetett közömbösnek maradni iránta. Vibráló, nyugtalan, sokszínű, fegyelmzett és ugyanakkor semmiféle korlátozást nem tűrő egyénisége különleges hatással volt a mi évfolyamunkra is.

Amikor megismertem, másodévesek voltunk, s év elején a történelem szakos csoport egy kis teremben összezsúfolódva várakozott, s azt hiszem, csak a csoportvezetők sejtették, hogy mire. Valamiféle "szétosztás" fog itt történni, de az óriási hangzavar-nyüzsgés-csattogás-nevetés közepette nem nagyon lehetett érteni, hogy ki és milyen szempontból fog "szétosztani" bennünket; őszintén szólva, ez nem is nagyon izgatta a társaságot. Az ilyesmi nem volt szokatlan nálunk - a meglepő, ritkán tapasztalható jelenség akkor következett be, amikor belépett egy magas, őszülő hajú, addig soha nem látott professzor: hirtelen csend és rend lett, s ráadásul mindenki arra figyelt, amit ő mondott. Amikor pedig arra került a sor, hogy ki akar az ő csoportjába kerülni, akkor mindenki oda jelentkezett; mire ő mosolyogva kért bennünket, hogy ne túlekedjünk olyan nagyon, mert esetleg meg fogjuk bánni. A kitartóak, akik ennek ellenére mégis hozzá ragaszkodtak, már az első szemináriumon kezdték sejtetni, hogy mit jelent a megbeszélés alkalmával elhangzott "esetleg meg fogják bánni" kitétel... hosszas kérdések után ledorongolt bennünket tudatlanságunk, gondolkodásra való restségünk miatt, de jutott az "ostorcsapásokból" azoknak a tanároknak is, akik a középiskolában elmulasztották mindazt átadni a diákoknak, amit megfelelő tudás és képzettség birtokában valószínűleg nem mulasztottak volna el.

Egy páran elmaradtak, nem kedvelték ezt a "dédelgetésnek" éppen nem nevezhető, sokszor gunyoros, kemény, sok munkát követelő gyötető-nevelő-oktató módszert, amiből azonban soha nem hiányzott sem a segíteni akarás, sem maga a segítség, sem pedig a szeretet. S egy idő után egyszerre csak elviselhető, majd egyre jobb refe-

rátumok születtek, ráadásul olyan szokatlan módszerrel, ahogyan ő kérte: vázlatból, szabad előadás formájában. Dicséret nem hangzott el ekkor sem, de az a tény, hogy vitatkozott a referenssel, hozzászólókkal, igazat adott nekik, vagy ellent mondott - óriási változást jelentett a szemünkben. Természetesen ezt is megbeszéltük óra után, s megegyeztünk abban, hogy ritkán tölti el az embert ilyen furcsán-kellemes érzés, mint amikor egy szigorú, félelmetesen igényes, sokat tudó és követelő ember szinte egyenrangú partnerként bánik vele...

... Sodró lendülete, az a készség, mellyel reagált a mi kezdő-botladozó munkálkodásunkra, az a tudat, hogy hozzá bármikor be lehetett menni, őt sohasem zavarja az ember, hiszen bármennyire siet vagy siettetik, arra mindig ráér, hogy a hozzáfordulóval foglalkozzon - a stabilitás, a mindig jelenlévő megbízható kontroll miatti öröm érzését keltette mindazokban, akik ragaszkodtak hozzá, szerették, tisztelték, és hálások voltak a sorsnak, hogy ő láttatta-érezkeltette számukra az emberi kultúra egyik legszebb korszakát...

BERNÁTH JÁNOS főiskolai adjunktus /Pécsi Tanárképző Főiskola/

E sorok írója egy kis lelkiismeretfurdalással veszi kezébe a tollat: vajon szabad-e egy évnyi tanítványi kapcsolat alapján visszaemlékezés-mozaikokat felvillantani Wittman Tiborról? Aztán megnyugtatta lelkiismeretét. Úgy érzi, szinte plasztikus közelségben látja maga előtt ma is őt. Ha majdnem 25 év távlatából ilyen életszerű emlékei vannak az embernek egy volt tanáráról, akkor ott különleges tanári egyéniséget kell sejteni, s az emlékkép-töredékeket is el kell mondani. Memento gyanánt is, s az emberi tiszteletadás kifejezéseként is.

1949 őszén a Pécsi Pedagógiai Főiskolán találkoztam Wittman Tiborral. Akkor kezdtem tanulmányaimat a Főiskola magyar-történelem szakán. Ő már a második tanévet kezdte meg akkor az 1948-ban létrehozott új intézményben. Szinte most is magam előtt látom az akkor 30 évnél fiatalabb Wittman Tibor magas, szikár termetét, sápadt, szemüveges arcát, magas homlokát, amelyről sugárzott az intelligencia. Csupa ideg egyéniség volt. Beszéde gyors, néha hadaró. Ezt hamar megszoktuk; elsősorban a szavain átsütő szenvedélyes állásfoglalás, s gondolatainak szuggesztivitása ragadott meg bennünket.

Nem volt könnyű dolga azokban az években Wittman Tibornak. Egyedül dolgozott a tanszéken, és egyszerre két évfolyamot oktatott. Előadta a magyar történelmet, az egyetemes történelmet, de már a történelem szakdidaktika kérdései is foglalkoztatták. Mindkét évfolyam szemináriumait is vezette.

...Nevelésünk marxista megalapozása azért sikerülhetett Wittman Tibornak, mert viszonylag fiatal kora ellenére képzett marxista volt, s evvel emelkedett ki a bennünket tanító tanárok közül. Két évtized távlatából - ha volt tanítványai között Róla esik szó - egyértelműen megfogalmazzuk: marxista történelem-szemléletünk alapjait neki köszönhetjük.

Az igazi élményt szemináriumai jelentették. Ma, amikor oly sok szó esik a felsőoktatás korszerű munkaformáiról, eszembe ötlük: "De hiszen Ő is így csinálta 23 évvel ezelőtt velünk!" Igényes volt, s igazi munkáltató szemináriumokat tartott. Hétről hétre jelentős mennyiségű feldolgozandó anyagot jelölt ki, amelyet mindenkinek gondosan tanulmányozni és jegyzetelni kellett. Megtanított bennünket "olvasni", a lényegét a sorok mögött meglátni, a lábjegyzeteket használni és jegyzetelni... Kedvelte a vitákat, szinte provokálta is ezeket. Az volt az igazi öröme, ha kérdéseire tőlünk kapta meg maradéktalanul a választ... Őszintén dicsért, s ha kellett, keményen elmarasztalt. Így vált a szeminárium felkészülés lelkiismereti kérdéssé nálunk.

...Izgalmasan vizsgáztatott. Nemcsak a vizsgázó, hanem Ő maga is valami különleges lelki várakozás állapotában volt vizsgáztatás közben. Szinte drukkolt tanítványaiért, a felelet során önmagát szerette volna "visszahallani"... Rapszódikus sorrendben feltett villámkérdések után egy-egy téma részletes, minden összefüggést feltáró kibontását igényelte. Kedvelte a kronológiával, a történeti periodizációval kapcsolatos kérdéseket is. "Nem sajnálta az időt" a vizsgázóktól. Osztályzatainak "súlya" volt, az indexbe bekerült jegy "fedte a valóságot". /Hadd mondja el e sorok írója, hogy első történelmi kollokviumán a Wittman Tibor által indexébe irt "jeles"-t ma is legnagyobb főiskolai sikerélményei közt tartja számon./

Egyéniségével kapcsolatban még egy mozzanatot szeretnék felviláncsillantani: az idegen nyelveket tanuló Wittman Tibor alakját. A kollé-

giumban volt a lakása. Gyakran láttuk a park sétányain nyelvkönyvvel a kezében. Az idegen nyelvek tanulása fontosságára már akkor felhívta a figyelmünket... Emberi közvetlenségének bemutatása nélkül nem lenne teljes a portré. Wittman tegezett bennünket, jól ismert mindnyájunkat. Tisztában volt képességeinkkel, személyiségünkkel, szociális körülményeinkkel. Gyakran elbeszélgetett velünk. Kollégiumi közösségi életünk segítője, kovácsolója volt. Ajtaja bármikor nyitva állt előttünk... Ott volt velünk az utcai kivonulásokon, ott szurkolt kék melegítőjében a röplabdapálya mellett izgalmas "szobabajnokságaink" során.

1950 tavaszán Budapestre került... Úrt hagyott Pécssett maga után, amit csak hosszú vajudás után sikerült betölteni.

Személyesen többet nem találkoztam vele. Megjelent művein keresztül érzékeltém azt a töretlen fejlődést, amely a fiatal tanárt a magyar történelemtudomány jelentős képviselőjévé emelte...

ZOMBORI ISTVÁN

...A professzor ur bejött a terembe, egy kis darab papirossal a kezében, esetleg öt-hat angol, francia, német, orosz, spanyol stb. nyelvű könyvvel a hóna alatt, majd megkezdte az előadást.

"Kérem, mint önök azt tudják, a latin-amerikai fejlődés vizsgálatának egyik legfontosabb tényezője a subdesarrollo, a sousdéveloppement, vagy németül Unterentwicklung, angolul underdevelopment. Hogy is mondják ezt önök magyarul? -nem, nem, ez a 'fejletlen' ez nem a megfelelője, valahogy több van ebben a szóban, nem érzik?" ...Jellemző volt, hogy a professzor úr olybá vette a számunkra teljesen ismeretlen anyagot, mintha az természetes módon a kisujjunkban lenne. Nevek, évszámok, események csak utalásként hangzottak el egy-egy téma kifejtése során. Méginkább nehezítette, de egyben érdekesebbé is tette az egészet az, hogy az előadás menetében csak laza logikai sorrend volt, sokszor egy-egy gondolatnál elidőzött. Ami lenyűgözött minket, az volt, hogy tanui / és nagyritkán résztvevői/ lehettünk az ötlet megszületésének, a kérdés sokoldalú megközelítésének és a belőle adódó konkrét, illetve teljesen általános jellegű konkluzió levonásának. Néha bennünket is bevont a "hangos

gondolkodásba": ilyenkor a ... "mit gondolnak önök"? - kérdéssel egyszerre megszakitotta a hagyományos előadásformát, és szemináriummal alakultunk át... Szemináriumon az évfolyamból csak öt-hat "kiváltságos" vehetett részt, akiknél az egyik leglényegesebb feladat az idegen nyelvek ismerete volt. Hatalmas viták alakultak itt ki, melyeket kérdéseivel a professzor úr indított el, és aztán csak néha avatkozott közbe. Mi egymást szinte túlkiabálva érveltünk, idéztük a szakirodalmat, melyet hétről hétre nagy igyekezettel olvastunk el, és közben - elismerést várva - lestük a professzor urat. Ő aztán néhány perc alatt vázolta a dolog lényegét, és mi némán hallgattuk, hogy mennyire elkerültük a helyes megközelítést... Ennél nagyobb hatással csak az volt ránk, mikor egy vitatott kérdés kapcsán várakozásteljesen néztünk rá, és ő azt mondta: Kérem, erre a kérdésre nincs válasz. Jelenlegi ismereteink szerint nem tudunk feleletet adni. Ne gondolják azt, hogy nekem kisujjamban van az egész történelemtudomány. A mi munkánk fáradságos munka. Itt nem szabad fölényeskedni...

FONT MÁRTA

... amit kaptunk, az más volt és több az előzetes elképzeléseknél. Élményt jelentettek előadásai, ahogy a korábban számunkra evidensnek látszó dolgokat problémaként állította elénk, úgy, hogy az előadás szétszórt apróságoknak tűnő mozzanatai végül egységes, új koncepcióvá kristályosodjanak ki...

KECSKÉS JÁNOS

... Neve hallatán még ma is elfogja az embert valami megmagyarázhatatlan szorongás, amit csak igazán nagy egyéniségek jelenlétében érezhetünk. Már életében mítosz volt, amit egy-egy új évfolyam "készen" kapott, és néha nem a legszerencsésebb adalékokkal színezett. Történelmi képességeit belátni nem tudtuk, inkább csak sejtettük tudásának hatalmas távlatait. Hallgatóira gyakorolt hatása óriási volt, az egyetemes történet oktatása összefonódott nevével. A félévi vizsgák során egy másodéves fiú lelkesedve rontott be a kollégiumba: "Átmentem a Wittman-vizsgán!" - soha nem látta a professzor urat...

Wittman Tibor életét családja, a kutatás és a hallgatói jelentették. Hogy milyen tudós volt, arról művei adnak legjellemzőbb ké-

pet. Itt egy olyan tulajdonságát szeretném kiemelni, ami nagyon megszivlelendő lenne sokak számára: munkahelyén csak a munkája érdekelte. Családján kívül a hallgatói jelentették azt a kört, ahol igazán fel tudott oldódni. Jellemző, hogy már Jászberényben is diákokkal vitatkozva találta az ujságíró. Pécssett rendszeresen röplabdázott a hallgatókkal, kirándulásokon focizott, versenyt futott a srácokkal - és nyert. Kevesen tudják, hogy rendszeresen tornászott, alkatához képest izmos és erős volt. /Egyszer például a közismerten nagy erejű Czuth tanár urat verte meg fekvőtámaszban./

A tanítás szinte mániája volt. Megszállottan igyekezett átadni tudását, és értelmesen gondolkodó embereket nevelni belőlünk. Ugy érzem, sikerült megértetnie velünk, hogy szabad, sőt kötelességünk is "szentségtörő" módon gondolkodni, és átvettük tőle a sémáktól való idegenkedést. Nagyon meglepő és imponáló volt bátorsága, ahogy különböző problémákról beszélt, beleértve a maiakat is. Amiben a legtöbbet tanultunk tőle, az a történelmi látásmód volt. Volt egy "hibája", amit maga is elismert: a hallgatókkal szemben is olyan igényes volt, mint önmagával: "Kérem, Szekfü professzor is megkövetelte tőlünk!" - hangsúlyozta. Vizsgákon maga is drukkolt a vizsgázóknak. Emlékszem, hogy mindketten felsóhajtottunk, mikor sikerült a helyes válaszra rátalálnom...

Végül néhány szót arról, amire a legnehezebb emlékezni, de amit ugysem tudunk soha elfelejteni: súlyos betegen is naponta bejött vizsgáztatni, és életerejének utolsó tartalékát is arra fordította, hogy a vizsgáztatás lehetőségeit kihasználva taníthasson minket... Ugy érzem, ebből a csodálatos emberi magatartásból egész életre szóló példát és energiát meríthet az, aki ennek szemtanuja volt.

.....

A most következő szemelvények mintegy 25 évnyi időszak kezdő- és végpontjait jelölik, keretbe foglalva a wittmani életművet. Az időbeli távolság ellenére a két dokumentum alapmotívuma azonos: az előbbiben az ifju Wittman Tibor fiatalos lendülettel

egy népi kollégium létrehozásán fáradozik Jászberényben, a másodikban pedig már az ország határain túl is elismert szaktekintély - nem csökkenő energiával - egy új tudományos intézet alapítását kéri a Magyar Tudományos Akadémiától. A különbség csak annyi, hogy az előbbi törekvéseket siker koronázta - az utóbbiakat nem.

JÁSZKÜRT, 1947. május 17.

Létesítsünk paraszttanulóotthont Jászberényben is!
Ha azt akarjuk, hogy a jászberényi tanyák, meg a környező községek ... eszes, de szegény fiatalok végre hozzájuthassanak a műveltséghez, haladék nélkül fel kell állítani Jászberényben is a népi kollégiumot. Össze kell hozni egy kollégiumot pártoló testületet, meg kell teremteni a kollégium anyagi alapját. Még csak annyit: tavaly már kudarcot vallott ez a terv a közöny miatt, nehogy ez évben is lemaradjunk!

JÁSZKÜRT, 1948. május 22.

Városunkban megalakult az első járási népi kollégium, az országban már több mint a százhatvanadik... Tagjainak abból a célból ad továbbképzést, hogy azok tanulmányaik elvégzése után a korszerű tudással felkészült és a demokratikus életre megbízhatóan formált munkásai legyenek az egész magyarság és ezen belül elsősorban a parasztság és a munkásság fejlődésének...

JÁSZKÜRT, 1948. június 12.

Látogatás a Népi Kollégiumban

Ragyogóan fehérre meszelt, szépen diszitett termek, rend, tisztaság fogad bennünket a nemrég még üres ablakkal, összelőtt falakkal pusztán álló Kossuth-utcai iskolában, a város ujonnan létesült népi kollégiumának otthonában. Az ifjuság közül, élénk vita kellős közepéből ragadjuk ki dr. Wittman Tibort, a kollégium igazgatóját... A kollégium ifjúsága saját két keze munkájával hozta rendbe szinte a semmiből az iskola épületét, csak az építkezéshez illetve rendbehozáshoz szükséges anyagot kaptuk kézhez. Rövid két hét alatt a földszintet teljesen rendbehoztuk, s itt nyert elhelyezést két nagy teremben az ifjuság, és egy dolgozó- illetve tanulószoba. Jelenleg a létszám 27, tisztán a tanítóképző ifjúságából, de a jövő évre tervbe vettük a többi berényi iskolából való felvételt is. A kulturális és szociális nevelés bizonyos meghatározott

norma szerint történik. E tekintetben a fő súlyt a könyvek olvasására és legalább egy modern nyelv elsajátítására fektetjük. A következő évben a fölvétel is, a tanulmányi előmenetel és a szociális helyzet fő szempontján kívül annak elbírálásával fog történni, hogy a normának ki mennyiben felel meg.

...

Dr. WITTMAN TIBOR levele Köpeczi Bélához, az MTA mb. főtítkárához. Tárgy: a latin-amerikai kutatások fejlesztése.

Egyetemünk tudományos fejlesztési tervében hangsúlyozott formában szerepelnek az amerikanisztikai kutatások, melyeknek alapját még csak egy kis létszámú, vegyes jellegű tanszék /Középkori Egyetemes Történelmi és Latin-Amerika Története Tanszék/ képezi. A szűk lehetőségek ellenére megalakulásától, 1967-től kezdve nemzetközi szinten is figyelemre méltó eredményeket ért el, kiadványai /Acta Historica alsorozata: Studia Latinoamerica/ keresettek, és vezetőjét beválasztották az európai Latin-Amerika kutatók, a CEISAL irányító csucsszervébe. Témaköre olyan, amivel a többi szocialista országok intézetei nem foglalkoznak /gyarmati kor, formációelméleti kutatások, Andok-térség/ és a marxista felfogást van hivatva kidolgozni...

...Különösen a CEISAL révén fontos összehangolási feladatok hárulnak a tanszékre, amely nemcsak az európai, hanem a latin- és észak-amerikai kutatóintézetekkel is intenzív kapcsolatokat tart fenn... Munkánkat a Kar a lehetőségekhez képest maximálisan segítette, ugyanakkor bátorítást kaptunk külföldről is. Latin-Amerika művészettörténetének világszerte legnagyobb alakja, a magyar származású Pál Kelemen amerikai professzor könyvtárának egy részét tanszékünkre hagyományozta. Mindezek ellenére könyvellátottságunk rendkívül gyenge, munkánk "kisiparosi" jellegű... Elérkezett a kísérleti időszak vége, amikor fel kell tenni a kérdést: a legtöbb európai országhoz hasonlóan e fontos témakör kutatóinak összefogásával sikerül-e egy komplex, interdiszciplináris Latin-Amerika Intézetet létrehozni, amely a Latin-Amerikával való érintkezésünk, kulturális stb. kapcsolataink hathatós tanácsadói szerve is lehetne, vagy pedig a kutatások maradjanak meg az elszigetelt vállalkozások szintjén?

Tanszékünk tagjai úgy érzik, mindent megtettek, hogy a megalapozás

nehéz munkáját elvégezzék, de a vegyes jelleg, a követelmények és lehetőségek közötti ellentmondások, nem utolsósorban a többi részdiszciplínák képviselőivel való kapcsolatok alkalmi jellege és az adminisztratív munkaerő hiánya korszerűtlenné és tarthatatlanná tették a kutatómunka szervezeti keretét... Egyértelműen állítjuk, hogy egy olyan egyetemi keretek között maradónak, az Akadémia által támogatott intézetre van szükség, amely meg tud felelni az elméleti alap kutatások és a gyakorlat egyre sürgetőbb követelményeinek... Elérkezettnek látjuk az időt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia és a Művelődésügyi Minisztérium egyeztesse a különböző nézeteket, és határozott álláspontot foglaljon el ennek az új tudományágak fejlesztése tekintetében...

KÓPECZI BÉLA válaszleveléből:

... Külön Latin-Amerika Intézetet létrehozni nem tudunk, csak arra van lehetőségünk, hogy az Afro-Ázsiai Kutató Központot alakítsuk át oly módon, hogy latin-amerikai stúdiumokkal is képes legyen foglalkozni. Ez részben azt jelentené, hogy magában a Kutató Központban kialakulhatna egy kislétszámú csoport, mely emellett koordinálhatná és anyagilag is támogathatná a más helyen folyó kutatásokat... Ez a koncepció most van kialakulóban, ...

.....

Dr. Wittman Tibor Három művéért kapott nívódíjat: 1965-ben a "Németalföld aranykora", 1970-ben a "Les gueux dans les 'bonnes villes' de Flandre", 1972-ben pedig a "Latin-Amerika története" c. munkái vívták ki ezt a megbecsülést, mely a hazai kritika elismerését hivatott kifejezni. Érzékenyen reagált a külföldi tudományos élet is ezekre, különös tekintettel a második nívódíjas munkára. Azt hiszem, nem szabad meglepődnünk azon, hogy ezek a kritikák nem egyértelműen elismerőek és nem fukarkodnak a bíráló megjegyzésekkel. Ezek a vélemények igen gyakran "napi politikai" szempontúak, amennyiben élük elsősorban a marxista történelemszemlélet és nem a tudós személye ellen irányul, vagy ha igen, akkor csak annyiban, amennyiben ő a magyar marxista történetírás eredményeinek képviselőjeként elemzi a problémákat. Ez pedig korántsem kisebbíti, hanem határozottan emeli a mű értékét.

... Álljon tehát itt néhány rövid szemelvény az említett kri-

tikákból, arra koncentrálva, hogy mit hoznak föl a magyar tudós érdemeit vizsgálva:

J.J. WOLTJER, Hollandia. /Tijdschrift voor Geschiedenis, 1971/1./

A belga és holland történészek nagy figyelmet fordítanak az 1576-1580 közötti igen fontos előkészítő korszakra. A minap egy magyar történész, Wittman Tibor, egy kb. 400 oldalas, igen érdekes tanulmányt szentelt a kérdésnek. Problémafelvetése, nézőpontja marxista, ugyanakkor kritikailag foglal állást Csisztozonovnak a németalföldi forradalomról írt művével szemben. Hangsúlyozza, hogy a marxista történetírás nagy jelentőséget tulajdonít a németalföldi forradalomnak, melyet az első európai kapitalista átalakulásnak tekint, s aláhúzza a felkelés polgári forradalmi jellegét. ... A könyv jelentős teret szentel a flamand városok felkelése mögött meghúzódó gazdasági-társadalmi tényezőknek, különösen a tőkés fejlődés jegyeit hordozó gyapjuiparnak. Rámutat továbbá, hogy az osztályharc Németalföldön vallási köntösbe burkolódzott ugyan, de a vallási ellentétekben nagy szerepet játszott a társadalmi feszültség...

K. W. SWART, University College, London /History/.

...A magyar tudós e munkájának kettős célja van. Első helyen a genti radikálisok bátor védekezését tárgyalja azon váddal szemben, hogy ők lettek volna felelősek Németalföld felbomlásáért. Wittman szerint ők voltak a korszak igazi forradalmárai, míg a felkelés ügyét a nemesség, a klérus és más reakciós csoportok árulták el. Másrészt arra tesz kísérletet, hogy a felkelést gazdasági-társadalmi forradalomként mutassa be. A belga és francia történészek legújabb eredményeit felhasználva, jó érzékkel elemzi Flandria 16. sz.-i ipari és mezőgazdasági fejlődését...

E. W. MONTER, Evanston, Illionis, USA.

A rendelkezésre álló kritikák közül Monteré a legelfogultabb, úgy, hogy megállapításainak zöme szinte nem is kapcsolódik a témához, láthatóan azért írta ezt a recenziót, hogy ürügyet találjon a marxista történetírás "elsőpró" támadására. Stílusa gyakran csak tudományoskodó, és végig "vállvergető" jellegű. Emeljük ki a kezdő és a befejező mondatát:

"Micsoda remek téma egy marxistának!" /tényleg az!/"

"Több marxista tudós dolgozik e témán, s a marxizmus összehason-

lító elemzéssel szembeni elfogultságának következtében képeseknek kell lenniük, hogy Wittman könyvének jó hasznát vegyék."

GORDON GRIFFITHS, University of Washington. /The American Historical Review/.

... Ez a könyv jóval többet ad, mint Gent, Bruges és Ypern városok története a forradalom tetőfokát jelentő években. Az események megértésének kellékeként a szerző bemutatja a városok gazdasági és politikai történetét a 12. sz-ig visszamenőleg. Ez olyan történészek munkáinak alapos értékelésén keresztül valósul meg, mint pl. Henri Pirenne, akinek elképzeléseivel szemben Wittman megfelelően képviseli saját véleményét az egyes részproblémákkal kapcsolatban... Wittman éppoly élességgel bírálja a szovjet történészeket, mint azok nyugati kollégáit...

... Wittman felhívása, melyet minden történészhez - marxistához és nem marxistához egyaránt intézett -, hogy kapcsolódjanak be a történelmi igazságok feltárásának közös feladatába, külön elismerést érdemel.

BERNARD TÖPFER, Berlin. /Zeitschrift für Geschichtswissenschaft/.

/Az eddig idézett nyugati kritikák után álljon itt még egy berlini történész véleménye./

A szovjet történésznek, Csisztozonovnak a holland polgári forradalomról szélesebb publikum számára írott munkája után a magyar történész könyve alapos irodalom- és forrásismereten alapulva ábrázolja az első sikeres polgári forradalmat... Wittman hajlik arra, hogy a kapitalista fejlődés mértékét alacsonyabbra értékelje Németalföldön, mint pl. Pirenne és Csisztozonov... Úgy tűnik, hogy a németalföldi szabadságharc együttesen mint "une révolution bourgeoise précoce" jelenik meg, vagyis úgy, mint kora-polgári forradalom, mely az angoltól mennyiségileg, a franciától pedig minőségileg tér el...

.....

Összeállították: Tóth Annamária, Majsa József és Csernus Sándor

---